

گفتگوی ویژه حقوق خوان با دکتر ایرج بابایی

تاریخ انتشار: بهمن ۱۳۹۴

بسیاری از دانشجویان حقوق که تمایل دارند در مقطع کارشناسی ارشد حقوق تحصیل کنند، با برخی گرایش‌های موجود آشنایی کافی و مناسبی نداشته یا اینکه در انتخاب گرایش مطلوب خود، تردید دارند. «حقوق خوان» در مجموعه مطالب مختلف و سلسله وار، تلاش دارد این مسأله را تمهید نماید. به این امید که دانشجویان گرامی با مطالعه مطالب ارائه شده در این کار جمعی، بتوانند با نگاهی دقیق و آگاهی بیشتر، گرایش متناسب با هدف و علاقه خود را انتخاب کنند.

اختصاصی حقوق خوان؛ مرتضی حبیب زاده: به منظور معرفی گرایش تقریباً جدید «حقوق اقتصادی» از آقای دکتر ایرج بابایی، عضو هیأت علمی گروه حقوق اقتصادی دانشگاه علامه طباطبایی و طراح این دوره در ایران، درخواست نمودیم معرفی این دوره و چگونگی شکل گیری آن را برعهده بگیرند؛ استاد بابایی نیز قبول زحمت نموده و درخواست ما را پذیرفتند. آنچه در ذیل می‌خوانید گفتگوی ویژه «حقوق خوان» با آقای دکتر ایرج بابایی است.

**با سلام خدمت شما جناب استاد بابایی؛ در ابتدا اگر امکان دارد مختصری از رزومه تحصیلی خود
برایمان بگویید:**

دکتر ایرج بابایی: بنده دیپلم خود را در علوم تجربی گرفتم، سپس از دانشگاه علوم قضایی فارغ التحصیل شده و برای مدتی به پیشه قضاوت مشغول شدم. سپس در مقطع فوق لیسانس در دانشگاه استراسبورگ فرانسه (شهر استراسبورگ به عنوان «مرکز قانون گذاری اروپا» برگزیده شده است) پذیرفته شدم و از دانشگاه سوربن مدرک دکتری خود را در رشته حقوق خصوصی دریافت نمودم. آنگاه به ایران بازگشتم و عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبایی شدم (سال ۱۳۷۶). در کنار گرایش تخصصی ام، به موضوعات بین رشته ای مانند «فلسفه حقوق»، «تئوری حقوقی» و مشخصاً «حقوق و اقتصاد» نیز علاقه داشتم. اوایل دهه ۸۰ که فرصتی پیش آمد و

باب تأسیس گرایش‌های نوین گشوده شد، بنده کارشناسی ارشد حقوق اقتصادی را طراحی و ارائه کردم که در این طرح مسائلی مانند اینکه مشخصات دوره چه چیزی باشد؟ چگونه تدریس شود؟ موضوعات و اهدافش چه باشند؟ و ... تعیین شده بود.

حقوق خوان: قبل از اینکه چنین طرحی شروع شود خود شما تا چه حدی با «حقوق اقتصادی» آشنایی داشتید و مطالعه کرده بودید؟

دکتر بابایی: خودم زمانی که فرانسه بودم به این موضوعات علاقه داشتم و دنبال می‌کردم؛ مثلاً کارهایی که در فرانسه حول «حقوق اقتصادی» انجام می‌گرفت را مطالعه می‌کردم. به طور کلی، رابطه بین حقوق و اقتصاد برای من همیشه جالب بوده و هست.

حقوق خوان: پس از ارائه طرح، بقیه مسیر تا تأسیس این گرایش چگونه طی شد؟

دکتر بابایی: خوب، بعد از اینکه کارهای طراحی انجام شد، طرح را به وزارت علوم فرستادیم. وزارت علوم نیز دوره را تصویب کرد و بعد از تصویب، ما برای اجرای طرح تقاضای خود را ارائه دادیم و در نتیجه دانشگاه علامه طباطبایی به عنوان مجری این طرح و نخستین دانشگاه دارای این گرایش پذیرفته شد.

شخصاً از قبل یک تصویری نسبت به «حقوق اقتصادی» داشتم، اما وقتی مطالعه را شروع کردم، بحث دیگری برایم مطرح شد و آن «حقوق و اقتصاد» بود. دیدم موضوع جالبی است و طبیعتش با «حقوق» فرق می‌کند. به همین منظور، حتی قبل از زمانی که تشریفات تأسیس گرایش انجام شود، طراحی این رشته بصورت دوگانه بود. برای یادگیری این رشته، با یک گروه از استادان دانشگاه هماهنگ کردم تا در رشته اقتصاد مطالعاتی داشته باشیم. برای همین، یک گروه از بهترین استادان دانشکده اقتصاد لطف کردند و با ما همراهی کردند و چیزی حدود دو سال، تقریباً هفته ای هفت الی هشت ساعت ما مثل دانشجویان کارشناسی رشته اقتصاد شروع کردیم به فراگرفتن اقتصاد.

بعد از آن، کتاب‌های «تحلیل اقتصادی» را مطالعه کردم و دیدم هیچی نمی‌فهمم! (با خنده) از طرفی این رشته طراحی شده بود و کار باید انجام می‌گرفت، برای همین به دانشگاه مکرراً اصرار کردم که افرادی را برای یادگیری این علم به خارج از کشور اعزام کنند. با وجود اینکه اقتصاد را با تدریس بهترین استادان اقتصاد خوانده بودیم و علی‌رغم اینکه استادان حقوق ما از بهترین‌های دانشکده حقوق بودند و همگی در گذشته جزو شاگرد اول‌های کنکورهای مختلف بودند، باز هم «حقوق و اقتصاد» را متوجه نمی‌شدیم. برای همین اصرار

داشتم شخصی را برای فراگرفتن «حقوق و اقتصاد» به خارج از کشور بفرستیم. افراد مختلفی پیشنهاد شدند و تقریباً حدود دو سال این پروسه طول کشید. من بصورت مداوم پیگیر این کار بودم، چرا که ممکن بود کاری که می توانست یک آورده عمده برای کشور داشته باشد و آبروی دانشگاه محسوب گردد باعث بی آبرویی شود؛ زیرا اگر قرار است این دوره را برگزار کنیم، باید دوره خوبی باشد. بالأخره، دانشگاه با تمام مشکلاتی که وجود داشت، مسأله اعزام را پذیرفت و با سعی و توجهی که رئیس وقت دانشگاه داشت، قرار شد که من به خارج از کشور بروم. بنده برای چند دانشگاه مختلف تقاضا کردم و النهایه این کار با دانشگاه برکلی (University of California, Berkeley) هماهنگ شد. از مهر ماه سال ۱۳۸۴ و به اندازه یک سال تحصیلی، در دانشگاه برکلی مشغول تحصیل بودم. در آنجا، آقای کوتر (Robert Cooter) خیلی به من لطف داشتند و زحمات های بسیاری برایم کشیدند. بنده هم در سمینارهای مختلفی که برگزار می شد، شرکت می کردم و خود من هم سعی کردم تا آنجایی که از من بر می آمد این کار را خوب یاد بگیرم. در آن یک سال، بصورت مستمر، تمام وقت و فکر خود را روی این کار گذاشتم و یک سال خیلی خوب را سپری کردم. برای خود آمریکایی ها هم خیلی جالب بود که چطور یک نفر از ایران برای مطالعه «تحلیل اقتصادی حقوق» به آنجا آمده؛ چرا که «تحلیل اقتصادی حقوق» جزء آخرین لایه های تصوّرات توسعه یافتگی حقوق می باشد و برایشان عجیب بود که ایران چگونه به این فکر افتاده است که این رویکرد را گسترش دهد.

خلاصه، سال ۸۵ به کشور برگشتم و برای اولین بار بحث در «تحلیل اقتصادی حقوق» که البته با «حقوق اقتصادی» تفاوت دارد، در کشور شروع شد. حتی قبل از اینکه کسی «تحلیل اقتصادی» بداند، یک یا دو ترم این درس در دانشکده ارائه می شد؛ ولی شکر خدا بعد از بازگشت من، کار تقریباً به خوبی راه افتاد.

تا سال ۸۹ دانشگاه بودم و سال ۸۹ به دلایلی تقاضای مرخصی بدون حقوق کردم و برای دو سال به برکلی برگشتم و باز هم با شدت و حدّت مشغول «حقوق و اقتصاد» و اعمال آن در حوزه های خاص شدم. در این میان، گاهی اوقات از بنده بعنوان استاد مدعو برای تدریس یا سخنرانی نیز دعوت می کردند. از سال قبل (۹۲) هم پس از رفع مشکلاتی که وجود داشت، به دانشگاه خودمان برگشتم و الآن هم که مشغول تدریس هستم.

حقوق خوان: «حقوق اقتصادی» چیست و برای چه چیزی ایجاد شده است؟

دکتر بابایی: هدف دوره «حقوق اقتصادی» تربیت افرادی است که نیاز بنگاه های اقتصادی را برطرف کنند. چون ما تا حالا دوره های مختلف داشتیم، ولی کاملاً بسته و گریخته. حقوق خصوصی، حقوق عمومی و حقوق جزا و قس علی هذا؛ ولی شما با هیچ یک از این ها، حتی اگر در آن حوزه مسلط هم باشید، نمی توانید نیازهای

بنگاه‌های اقتصادی را در زمینه کارشناسی، مشاوره و ... برطرف کنید؛ چون یک بنگاه اقتصادی فعال، جنبه‌ها و نیازهای مختلفی دارد؛ مثلاً در حوزه حقوق خصوصی باید «قرارداد» بنویسد؛ در بحث‌های مربوط به حقوق تجارت، با «اسناد تجاری» و «ساختار شرکت» درگیر است؛ در حوزه تجارت بین الملل مسائل مختلفی دارد و ... که هر یک از این‌ها بخشی از نیازهای بنگاه را در بر می‌گیرند؛ ولی این امور تشکیل دهنده بخش عمده نیازهای یک بنگاه اقتصادی نیست! بنگاه همانقدر که به این‌ها نیاز دارد، درگیر موضوعات «کار و کارگری»، «مسائل بیمه» (اعم از بیمه‌های تامین اجتماعی یا بیمه‌های تجاری)، «حقوق بانکی»، «حقوق جزای اقتصادی»، «حقوق عمومی اقتصادی»، «مالیات» و ... هست که هیچ یک از این موارد در کشور ما به عنوان یک پکیج ارائه نمی‌شود یا اگر ارائه شود، به هر کدام به شکلی تکه تکه در گرایش‌های مختلف پرداخته می‌شود. بنابراین در وهله اول، باید برای پاسخگویی به نیاز بنگاه‌های اقتصادی یک بسته و پکیچی از این دروس ایجاد می‌شد. لذا هدف دوره «حقوق اقتصادی» این شد که قواعد حقوقی ناظر بر فعالیت‌های اقتصادی یک بنگاه اقتصادی را به دانشجویان بیاموزیم و این مغز و محور اصلی کار شد.

اما علاوه بر آنچه گفته شد، یکی از مشکلات اصلی حقوقدانان ما نگاه خشک و فرمالیستی ای است که به حقوق دارند. دانشجویانی که وارد دوره کارشناسی حقوق می‌شوند با تعدادی قواعد حقوقی و بایدها و نبایدها آشنا می‌شوند، ولی واقعیت‌های دنیای بیرون و اینکه حقوق قرار است چه کار کند را درک نمی‌کنند و متوجه اهداف اصلی قواعد حقوقی نیستند. برای همین هم تصور خیلی از مدیران این است که حقوقدانان ایران به اصل موضوع آگاه نیستند و بیشتر از اینکه کمک کنند، مانع فعالیت می‌شوند. لذا لازم بود تا دانشجویان ما بتوانند قواعد حقوقی را برای فعالیت مطلوب یک بنگاه اقتصادی به کار ببرند و بدانند که چگونه این قواعد را برای تسهیل فعالیت اقتصادی به کار بگیرند و منطقی که پشت این قواعد وجود دارد را درک کنند. بنابراین، با تأثیر از نگاه «واقع گرایی حقوقی» و با توجه به اینکه کسانی که قرار است مشاور بنگاه اقتصادی باشند و به تسهیل فعالیت بنگاه کمک کنند باید روحیه این کار را داشته باشند و به موضوعات و اهداف قواعد حقوقی آگاه باشند؛ درسی با عنوان «تحلیل اقتصادی حقوق» ایجاد شد تا این روحیه فرمالیستی رها شود و دانشجویان، حقوق را به گونه دیگری بفهمند. همچنین برای اینکه این درس فهمیده شود، لازم دیدیم تا دانشجویان یک مقدمه اقتصادی را بدانند و این شد که درسی با عنوان «مقدمه علم اقتصاد» در برنامه لحاظ شد تا پس از مطالعه آن بتوانند «تحلیل اقتصادی حقوق» را بفهمند و بخوانند. بنابراین، درس «تحلیل اقتصادی حقوق» به هدفی فرعی در کنار هدف اصلی که همان تربیت حقوقدانان مورد نیاز بنگاه‌های اقتصادی بود، تبدیل شد.

دو سال بودن مقطع کارشناسی ارشد به لحاظ زمانی این امکان را به ما داد تا یک دالانی ایجاد کنیم برای آموزش این رویکرد جدید. حتی در کشورهای خارجی بالاخص آمریکا وقتی شما «حقوق قراردادها» یا «قواعد بازار» یا «حقوق جزا» و ... را می‌خوانید، «تحلیل اقتصادی حقوق» یکی از روش‌های عمده استدلال شماست. اینطور نیست که مثلاً از «حقوق جزا» جدا باشد. این مبحث در واقع نوعی منطق حقوقی یا روش فهم موضوعات حقوقی است.

حقوق خوان: در خارج از کشور وضعیت «حقوق اقتصادی» به چه صورت است؟ آیا در آنجا «حقوق اقتصادی» و «حقوق و اقتصاد» (تحلیل اقتصادی حقوق) با هم و ذیل یک دوره تدریس می‌شوند یا جدا از هم به آن‌ها پرداخته می‌شود؟

دکتر بابایی: در خارج از کشور این‌ها دو رشته مختلف هستند. مثلاً در خیلی از کشورها از جمله فرانسه و بلژیک و ... رشته‌ای به نام «حقوق اقتصادی» و با همین نام وجود دارد، ولی چون «حقوق اقتصادی» آن‌ها برای بازه زمانی یکساله تعریف شده است؛ دیگر «تحلیل اقتصادی حقوق» را در مباحث دوره خود نمی‌گنجانند؛ بلکه مستر (Master) هایی وجود دارد از جمله «مستر اراسموس موندس اروپا» که به «حقوق و اقتصاد» می‌پردازند. برای همین هم دو تا کارشناسی ارشد وجود دارد. کاری که ما کردیم این بود که در دوره خود، درس‌هایی که مربوط به «حقوق اقتصادی» بود را آوردیم و در کنار آن‌ها درس «تحلیل اقتصادی حقوق (۱ و ۲)» و «مقدمه علم اقتصاد» را در برنامه گنجانیم.

حقوق خوان: سؤالی که گاهی مطرح می‌شود این است که، به نظر می‌رسد تربیت حقوقدان متخصص در امور اقتصادی و یا مشاور بنگاه‌های اقتصادی در ایران تا حدودی با آنچه که در اروپا یا آمریکا وجود دارد متفاوت باشد و این تفاوت ناشی از سیستمی است که بر اقتصاد این کشورها حاکم است. بطور مثال، بنگاه‌های خصوصی اقتصادی به آن معنایی که در خارج وجود دارد، در ایران زمینه کاری مناسبی ندارند. در این شرایط، یک حقوقدان متخصص در امور اقتصادی تا چه حد می‌تواند به بنگاه‌های اقتصادی کمک کند؟ و ما تا چه حد می‌توانیم به هدفی که از ایجاد این رشته داشته ایم نزدیک شویم؟

دکتر بابایی: با شما موافق نیستم. در هر سیستمی قواعدی برای فعالیت‌های اقتصادی وجود دارد و بنگاه قرار است براساس آن قواعد حقوقی فعالیت کند. مهم این است که کسی که قرار است مشاور بنگاه شود این قواعد را بداند؛ حال چه اقتصاد کمتر دولتی باشد یا بیشتر دولتی باشد یا مستقل باشد یا نباشد. بنابراین، در هر صورت تفاوتی ندارد؛ متخصص باید این قواعد را بشناسد و به آن‌ها آگاهی داشته باشد.

حقوق خوان: سخن شما در مورد «تحلیل اقتصادی حقوق» درست است و ما نیز با آن موافقیم؛ چرا که در آن حوزه فرق نمی کند نظام اقتصادی کشور چگونه باشد، زیرا مهم این است که با تحلیل اقتصادی بتوانیم قواعد حقوقی کارآمد تدوین کنیم یا با ابزار اقتصادی بتوانیم قواعد حقوقی را تبیین و بررسی کنیم. ولی در «حقوق اقتصادی» ما نیاز به یک فضای مناسب اقتصادی داریم که در آن بنگاه ها نقش مهمی را ایفا می کنند؛ در این صورت اگر نظام اقتصادی ما کارآمد نباشد، یک حقوقدان متخصص در امور اقتصادی، در تسهیل فعالیت یک بنگاه اقتصادی چه تاثیری می تواند داشته باشد؟!

دکتر بابایی: ما بعنوان یک حقوقدان به این موضوع کار جدی نداریم. یکی از مسائلی که در نظر نمی گیرید این است که شما به عنوان دانشجوی «حقوق اقتصادی»، اقتصاد نخواهید خواند و در این رشته متخصص اقتصاد نمی شوید. شما در «حقوق اقتصادی» به خواندن حقوق ادامه می دهید؛ بنابراین منطق این گرایش، منطق شناخت قواعد، تفسیر قواعد و چگونگی اعمال آنهاست. این رشته، مشخصاً حقوق است و آن بخش که تحلیل اقتصادی می باشد بحث اعمال منطق اقتصادی در قواعد حقوقی است و دانشی است که بطور مثال چگونه یک قاعده کارآمد ایجاد کنیم؟ یا یک قاعده چگونه می تواند باعث ایجاد رفتار کارآمدتر در افراد شود؟ با این دو درسی که در دوره «حقوق اقتصادی» گنجانده شده، شما به عنوان دانشجوی این رشته نمی توانید این تبخّر را بدست آورید که بتوانید قواعد حقوقی را تحلیل اقتصادی کنید؛ چیزی که این درس به شما می دهد یک منطق اقتصادی برای دیدن موضوعات است. مهم این است که نگاه واقع گرایی بدست آورید و پشت قواعد حقوقی را ببینید. متأسفانه خیلی از سوء تفاهم های جدی بین استادان ما در مورد اینکه اصلاً «حقوق اقتصادی» و «تحلیل اقتصادی حقوق» چه هستند ایجاد شده است.

حقوق خوان: ممکن هست در مورد این سوء تفاهم ها کمی توضیح بفرمایید؟

دکتر بابایی: متأسفانه خیلی از دوستان ما، چه در دانشگاه علامه و چه در دانشگاه شهید بهشتی، این تفکر را دارند که ما در دوره «حقوق اقتصادی» یک سری درس های حقوقی به دانشجویان یاد می دهیم و چند تا درس اقتصادی و آنها این دو را با یکدیگر ترکیب می کنند و از این به بعد ازشان انتظار داریم که تحلیل اقتصادی کنند و حقوق را با اقتصاد ترکیب نمایند! این اشتباه بزرگی است. دانشمندان آمریکایی حدود چهل الی پنجاه سال در ترکیب این دو ناموفق بودند تا اینکه در دهه ۶۰ توانستند به یک مدل کوچک برای تحلیل رابطه همسایگی و ایراد خسارت به همسایه برسند و طراح این مدل به خاطر همین کار و این نگاه جایزه نوبل اقتصاد را دریافت کرد. بنابراین، این تصور که ما می توانیم با اندکی اقتصاد خواندن و حقوق خواندن تحلیل اقتصادی انجام دهیم، اشتباه و سوء تفاهم غیر علمی بزرگیست. واقع مطلب این است که همه متوجه بودند که حقوق بر روابط

اقتصادی تاثیر گذار است و چگونگی ساختار اقتصادی به قواعد حقوقی شکل می دهد؛ این را همه می دانستند! ولی کاری که ما در «تحلیل اقتصادی حقوق» می کنیم غیر از این است. نگاهی که در آن به چگونگی تأثیر حقوق بر اقتصاد و بالعکس می پردازند، نگاهی به اصطلاح بینا - رشته ای (multidisciplinary) می باشد؛ ولی «تحلیل اقتصادی حقوق»، علی الاصول، یک نگاه درون - رشته ای (interdisciplinary) است. بنابراین، وقتی این نگاه نوین شروع می شود؛ شما منطبق اقتصاد را در قواعد حقوقی (اعم از مالکیت، مسئولیت و ...) اعمال می کنید. اقتصاد در اینجا به معنای نظم دهی تمایلات و منطق شکل دهی خواسته ها می باشد. بطور مثال، شما وقتی بعنوان یک دانشجوی می خواهید درس بخوانید، وقت خود را بر اساس اینکه اگر چند ساعت این درس را بخوانید نمره بالاتری می گیرید و معدلتان بالاتر می شود، تنظیم می کنید. اگر دو ساعت وقت داشته باشید، بین درسی که با خواندن ۱۰ صفحه از آن نمره شما اضافه نمی شود و درس دیگری که با خواندن همان مقدار از آن پنج نمره بیشتر می گیرید، کدام را انتخاب می کنید؟ این منطق انتخاب کردن است که حکم می کند بیشترین بهره را از حداقل منابع ببرید. پس در رشته «حقوق اقتصادی»، اقتصاد به معنی مالی و پولی لزوماً مدنظر نیست؛ یا بطور مثال در «تحلیل اقتصادی جزا» یک بحث این است که شما چگونه قواعد را شکل بدهید که یک شخص مرتکب تکرار جرم شود؛ بنابراین، بحث ما اصلاً تأثیر حقوق بر اقتصاد و بالعکس نیست. یکی از بحث هایی که من همواره در دانشکده داشتم این است که از دانشجوی می خواهند فلان قاعده شهرداری و آثار اقتصادی آن را بررسی کن! بررسی چنین موضوعی برای یک دانشجوی حقوق اصلاً امکان پذیر نیست. مگر شما می توانید آثار اقتصادی یک قاعده حقوقی را بررسی کنید؟! داده های مفصلی نیاز دارد که ده نفر دانشجوی دکتری ممکن است بخش کوچکی از آن را انجام دهند. ما چون موضوع را نمی دانیم چیست، می گوئیم که دانشجوی برود این را انجام دهد. خیر، چنین چیزی امکان ندارد و یک اشتباه است. اصلاً چنین نگاهی یک نگاه بینا - رشته ای (multidisciplinary) است که ارتباطی به این دوره ندارد. چیزی است که اطلاع از مباحثی را نیاز دارد که اصلاً درس داده نشده و انجام دانش هم تحقیقات فوق العاده جدی و اقتصاددانان فوق العاده قوی می خواهد که معلوم نیست چند نفر در کشور داشته باشیم که بتوانند چنین کاری بکنند و وقتی شما از دانشجوی «حقوق اقتصادی» چنین انتظاری دارید، یعنی راه را اشتباه می روید. بنابراین، وقتی بعضی از دانشجویان به من گفتند که ما می خواهیم چنین کاری انجام دهیم، گفتم که شدنی نیست چون که موضوع را درست متوجه نشده اید؛ چرا که انجام چنین کاری نیاز به این دارد که شما اقتصاددان بزرگی باشید، اقتصادسنجی بدانید و داده های مفصل و پیچیده ای هم داشته باشید. اگر راستش را بخواهید این ناشی از یک سوء تفاهم است. برای همین من به دانشجویان می گویم که اگر شما بین درس های خود به موضوع خاصی علاقمند شده اید، باید بتوانید در آن

رساله بنویسید و منظوم حوزه هایی مثل پولشویی یا مالیات و یا ... است. موضوعاتی مثل «بررسی آثار اقتصادی فلان قاعده» بی معنی است.

یکی از اشکالات دیگر این دوره، که ناشی از اشتباه اولیه خود من هم بود و به تازگی اصلاحش کردیم و در حال نامه نگاری و ... می باشد؛ گنجانیدن واحدهای اقتصادی زیاد است. واقعیت این است که برای اینکه دانشجویان تحلیل اقتصادی بدانند اینقدر اقتصاد لازم نیست. مثلاً «اقتصاد کلان» لازم نیست و یک «مقدمه علم اقتصاد» به اندازه ۲ یا ۳ واحد کفایت می کند؛ چونکه شما می خواهید منطق استدلال اقتصادی را یاد بگیرید تا با به کارگیری آن بتوانید تحلیل اقتصادی انجام دهید؛ پس بیشتر از این به دردتان نمی خورد. حتی در خارج از ایران نیز بیشتر از ۲ یا ۳ واحد اقتصاد برای دانشجویانی که می خواهند تحلیل اقتصادی انجام دهند قرار داده نمی شود. ارائه ترکیبی از اقتصاد خرد و اقتصاد کلان در «مقدمه علم اقتصاد» مناسب به نظر می رسد.

حقوق خوان: بسیاری از دانشجویانی که وارد دوره «حقوق اقتصادی» می شوند یا تمایل به ورود به آن را دارند، این سوال برایشان بوجود می آید که آیا با دو سال «حقوق اقتصادی» خواندن می توان به درجه ای رسید که بتوان مشاور بنگاه های اقتصادی شده و به نیازهای آن ها پاسخ داد؟

دکتر بابایی: سعی شده ابعاد مختلف نیازهای بنگاه های اقتصادی در این درس ها برای شما ارائه شود که اگر با این دید و به درستی ارائه شود، پاسخ من مثبت است.

حقوق خوان: درست است. ما در این دوره با درس های متنوع و مختلفی از جمله حقوق مصرف، رقابت، مالیاتی و بیمه و ... سروکار داریم؛ ولی آیا با مطالعه این ها زمینه برای انجام کار و فعالیت و پیاده سازی عملی آنچه خوانده ایم فراهم است؟ بطور مثال، ما در نظام مالیاتی خود با مشکلات بسیاری مواجه هستیم و همه این مشکلات و بی برنامگی ها این سوال را در ذهن یک دانشجوی «حقوق اقتصادی» ایجاد می کند که آیا آنچه را که می خوانم فقط تئوری صرف است یا امکان پیاده سازی آن ها هم وجود دارد؟

دکتر بابایی: از قضا بحث این است که تمام درس های این دوره کاربردی و عملی است! قرار است که دانشجو بتواند نیاز بنگاه های اقتصادی را پاسخ دهد، یعنی اینکه قواعد حاکم بر موضوعات مرتبط با فعالیت های آن را بداند. اگر شما حقوق مالیاتی را خوب بخوانید، باید این توانایی را داشته باشید که بتوانید به یک بنگاه اقتصادی مشاوره دهید، یا در حقوق بانکی باید یاد بگیرید که قراردادهای بانکی را چگونه می نویسند. این چیزهاست که شما باید یاد بگیرید، حواسمان باشد که دانشجوی «حقوق اقتصادی» قرار است مشاور بنگاه های اقتصادی شود، قرار نیست برود سیستم بانکی را اصلاح کند. آن یک امر دیگری است.

حقوق خوان: مسئله اتفاقاً همینجاست. بطور مثال، فرض کنید که قرار است ما به یک بنگاه اقتصادی درباره یک مورد مالیاتی مشورت بدهیم، متأسفانه وضعیت نامنظم سیستمی و فرایند غیر شفاف اداری بگونه‌ای است که به نظر می‌رسد مشاوره یک حقوقدان اقتصادی نمی‌تواند خیلی مؤثر و راهگشا باشد. همین قیاس را می‌شود در حوزه‌های دیگر از جمله بورس و بانک و... نیز انجام داد. در چنین حالتی فایده «حقوق اقتصادی» چیست؟

دکتر بابایی: این مسائل در خیلی از جاها ممکن است باشد. مثل خیلی جاهای دیگر، مشکلاتی در نظام حقوقی ما وجود دارد؛ ولی شما بعنوان یک وکیل یا مشاور حقوقی باید قواعد حقوقی را بدانید و از آن‌ها برای راهنمایی به جایی که خدمت ارائه می‌کنید، استفاده کنید. قرار نیست شما همه مشکلات دنیا را حل کنید! فکر می‌کنید با کدام رشته می‌توانید مشکلات دنیا را حل کنید؟ اگر حقوق خصوصی خواندید، به معنای این است که مشکلات حقوق خصوصی را حل کردید؟ اصلاً خواندن حقوق خصوصی به معنای این است که به مشکلات حقوق خصوصی، درست نگاه می‌کنید؟ مسئله این است. شما باید ببینید از یک دوره چه هدفی را دارید دنبال می‌کنید. هدف دوره «حقوق اقتصادی» است که شما قواعد حقوقی ناظر بر فعالیت‌های اقتصادی را خوب بدانید و ما نیز سعی کرده‌ایم با طراحی این دوره، این کار را انجام بدهیم.

البته یک بحث مهم در مورد ساختار تحصیلات تکمیلی در کشور ما مطرح است و خیلی ارتباط به این رشته و آن رشته ندارد. یک بحث ساختاری در میان است. مثلاً بنده به دانشجویان حقوق «مسئولیت مدنی» تدریس می‌کنم. سوال می‌کنند که آیا این سیستم درست کار می‌کند یا خیر؟ آیا نظام «مسئولیت مدنی» ما به هدف خود می‌رسد؟ واقعیت این است که ساختار «مسئولیت مدنی» ما بسیار مشکل دارد و در تحقق مسئولیت مدنی، کشور ما متأسفانه آمار بسیار بدی دارد. این مشکلات در همه جا وجود دارد. اینکه این‌ها چگونه باید حل شوند یک بحث دیگر است؛ ولی شما بعنوان یک دانشجوی کارشناسی ارشد باید وارد این وادی‌ها بشوید. ما این همه بنگاه‌های اقتصادی با فعالیت‌های متنوع اقتصادی داریم، اما کسی که بتواند به نیازهایشان از طریق حقوقی پاسخ دهد، نداریم. کدام حقوقدان ماست که در قراردادهای بانکی تسلط داشته باشد و در عین حال مالیات بداند، تأمین اجتماعی بداند و...؟! هدف ما این است که افرادی را تربیت کنیم که ابعاد مختلف نیازهای حقوقی یک بنگاه اقتصادی را بدانند. من فکر می‌کنم که اگر این دوره درست اجرا شود، این هدف کاملاً می‌تواند محقق شود.

حقوق خوان: ما در حال حاضر برای «حقوق اقتصادی» دوره دکتری نداریم. آیا برنامه‌ای برای راه اندازی دوره دکتری «حقوق اقتصادی» دارید؟

دکتر بابایی: دوره دکتری را با زحمت آقای دکتر کاویانی طراحی کرده ایم. از چند سال پیش این بحث مطرح شد که یکی از انگیزه های جدی ای که بایستی برای دانشجویان کارشناسی ارشد باشد این است که بینند یک افقی برای دوره دکتری دارند. دوره دکتری را با این دید می خواهیم طراحی کنیم که فقط بحث ما فراگیری قواعد حاکم نباشد؛ بلکه به این امر که کدام قواعد بهتر و کارآمدتر است پردازیم و به آسیب شناسی و ترمیم سیستم پردازیم. به هر حال، طراحی انجام شده است و امیدواریم که هر چه زودتر برای تصویب به وزارت علوم برود و سپس در دانشگاه راه اندازی کنیم.

یک نکته مهم فراموش شد و ناتمام ماند؛ یکی از مشکلات عمده ای که در دوره کارشناسی ارشد وجود دارد «ورودی های اشتباه» است. دانشجویان «حقوق اقتصادی» با ضریب های حقوق خصوصی در این رشته پذیرش می شوند. متأسفانه پشت سر این قضیه هم خود من بودم و بایستی اشاره کنم که اشتباه کجا صورت گرفته است. بعد از اینکه دوره «حقوق اقتصادی» را طراحی کردم و به وزارت علوم ارسال شد؛ یک روز از وزارت علوم با بنده تماس گرفتند که این دوره تصویب شده است و قصد داریم کنکور این دوره را نیز امسال برگزار کنیم، شما بفرمائید که چه مواد درسی برای کنکور «حقوق اقتصادی» تعیین کنیم؟ بنده در مسیر بودم و جای ثابتی نبودم و این فرصت برایم مهیا نبود که در راه فکر کنم که چه منابع با چه ضرایبی برای کنکور این گرایش قرار داده شود. لذا به آن ها گفتم امسال در دفترچه داوطلبین حقوق خصوصی قرار بدهید که این کار را کردند و بعدش هم ادامه پیدا کرد! بعد از آن چند سال است که این کار انجام می گیرد و این اصلاً غیر منطقی است! آن منابع و ضرایبی که باید برای کنکور این گرایش تعیین شود با حقوق خصوصی تفاوتی جدی دارد. در حقوق خصوصی فقه هست، همه مباحث مدنی هستند، آئین دادرسی مدنی، متون حقوقی و تجارت و ... اما در حقوق اقتصادی شما کاری با فقه و بخش عمده حقوق مدنی ندارید. در حقوق مدنی شما فقط به بحث حقوق تعهدات و بعضی عقود معین نیاز دارید. در عوض، «زبان» در این رشته نقشی عمده دارد، در صورتی که خیلی کم دیده شده. دانشجویانی که الآن با من کلاس دارند اصلاً نمی توانند همراه من گام بردارند؛ چون کسانی که وارد این وادی می شوند باید با زبان انگلیسی به خوبی آشنا باشند؛ بخصوص برای خواندن «تحلیل اقتصادی حقوق»؛ چون تمام منابع خارجی هستند. «تجارت» باید در برنامه شما باشد و مقداری «آئین دادرسی مدنی». «مقدمه علم اقتصاد» نیز حداقل با ضریب یک باید باشد. برای همین امسال فرستاده ایم برای وزارت علوم که اصلاً ورودی ها اصلاح شود. بسیاری از دانشجویان بدون اینکه پیش نیازهای اصلی این دوره را داشته باشند وارد آن می شوند و بعد دچار مشکل می شوند.

حقوق خوان: ممنونیم از شما جناب آقای دکتر بابایی و برایتان آرزوی سلامتی و پایداری داریم.

دکتر بابایی: ان شاء الله. من هم تشکر می کنم از شما. موفق باشید.

حقوق خوان

 @Hoghoughkhan

 @Hoghoughkhan